

УДК: 372.22: 372.31

KICHIK MAKTAB YOSHIDAGI O'QUVCHILARNI SO'ZLASHISHGA DOIR IJTIMOIIY ME'YORLAR BILAN TANISHTIRISH

ОЗНОКОМЛЕНИЕ УЧАЩИХСЯ МЛАДШЕГО ШКОЛЬНОГО
ВОЗРАСТА С СОЦИАЛЬНЫМИ НОРМАМИ РЕЧИ

INTRODUCING SOCIAL NORMS ON THE TALKS
OF SMALL SCHOOL AGE ANNOTATION

Maryambibi Djumaniyazovna ABDULLAYEVA ¹

Annotatsiya

So'zlashish jarayonida ikki yoki undan ortiq kishilarning bir-birlariga, nisbatan munosabatlarini bildirish muhim ahamiyat kasb etib, jamoatchilik tomonidan tan olingan me'yorlarga amal qilish har bir shaxs zimmasidagi burch sanaladi. Ushbu maqolada kichik maktab yoshidagi o'quvchilarni so'zlashish jarayonida amal qilishlari kerak bo'lgan ijtimoiy me'yorlar xususida so'z kemađu.

¹ PhD, Ijtimoiy fanlar kafedrası v.b.dotsenti., Alfraganus universiteti, Toshkent, O'zbekiston. Pochta: m.abdullayeva@mail.ru ORCID: - 0009-0007-72-14-0060

Аннотация

В процессе разговора становится важным выразить отношение двух или более людей друг к другу, по отношению друг к другу, при этом соблюдение общепризнанных норм считается обязанностью каждого человека. В данной статье речь пойдет о социальных нормах, которым должны следовать учащиеся младшего школьного возраста в процессе речи.

Abstract

In the process of speaking, it is important to communicate the relationship of two or more people to each other, and it is the duty of each person to follow the standards recognized by the public. This article discusses the social norms that elementary school students should follow in the process of speaking.

Kalit so'zlar: me'yor, ijtimoiy, muomala, madaniyat, ma'naviyat, muloqot.

Ключевые слова: норма, социальное, обращение, культура, духовность, общение.

Keywords: norm, social, conversion, culture, spirituality, communication.

Kirish.

Yangi O'zbekiston jamiyatini barpo etish ijtimoiylashuv jarayonlari bilan bog'liq ravishda kechmoqda va bu maktab o'quvchilari, shu jumladan, boshlang'ich ta'lim yoshidagi bolalarni ijtimoiy-huquqiy me'yorlar bilan yaqindan tanishtirish, ularga qat'iy amal qilish ko'nikmalarini shakllantirishni taqozo qilmoqda. Zero, "yosh avlod ongiga huquq va burch, halollik va poklik tushunchalarini hamda odob-axloq normalarini chuqur singdirib borish, ularga Konstitutsiyaning muhim jihatlarini bolaligidan boshlab o'rgatish, aholi o'rtasida huquqiy madaniyatni shakllantirish bo'yicha huquqiy-ma'rifiy tadbirlarni xalqimiz tarixi, dini, milliy qadriyatlarini o'rgatish bilan uyg'un holda tashkil qilishga jiddiy e'tibor qaratilmoqda. Boshlang'ich ta'limda o'quvchilarning ijtimoiy-huquqiy me'yorlarga amal qilish ko'nikmalarini shakllantirish, shuningdek, o'quvchilarda shaxs sifatida o'z-o'zini rivojlantirish va umummadaniy kompetentsiyalarini qaror toptirish muammoning ilmiy jamoatchilik tomonidan chuqur o'rganilishi lozimligini ko'rsatmoqda.

Zamonaviy ta'limning ahamiyati o'quvchilarda faol ijtimoiylashuv ko'nikmalarini shakllantirish bilan belgilanadi. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining ijtimoiy munosabatlar jarayonining faol ishtirokchilari bo'lishlariga erishishda ular tomonidan ijtimoiy-huquqiy me'yorlarning muvaffaqiyatli o'zlashtirilishi o'ziga xos ahamiyat kasb etadi. Ma'lumki, kishilar o'rtasidagi o'zaro aloqa muayyan ijtimoiy-huquqiy me'yorlar asosida tashkil etiladi. Shaxs hayoti bevosita jamiyatda, unda istiqomat qiladigan kishilar orasida kechadi[2]. Shaxs ta'lim olish jarayonida ijtimoiy-madaniy muhit bilan bevosita o'zaro ta'sirlashadi va u shaxsning intellektual kamolotga erishuvini ta'minlaydi.

Globallashuv sharoitida boshqa sohalar qatori uzluksiz ta'lim mazmuni ham tubdan yangilandi. O'zgarayotgan jamiyat, global axborotlashuv jarayonining mazmun-mohiyati, shaxs kamolotini ta'minlash borasida yuzaga kelgan ijtimoiy zaruriyat masalalarini yangilanayotgan ta'lim mazmunida aks ettirish bugungi kunning eng dolzarb masalalaridan hisoblanadi.

Kishilar o'rtasidagi o'zaro ijtimoiy munosabatlar muayyan ijtimoiy-huquqiy me'yorlar asosida yo'lga qo'yiladi. Ijtimoiy-huquqiy me'yorlar asosida tartibga solinadigan munosabatlar ishtirokchilarning madaniyatlik darajasini ham ifodalashga xizmat qiladi. Oila, maktabgacha tarbiya va umumiy o'rta ta'lim muassasalarida bolalarni ijtimoiy munosabatlarga tayyorlash, ijtimoiy-huquqiy me'yorlar bilan tanishtirish, ularga qat'iy rioya qilish ko'nikmalarini shakllantirish mazkur sub'ektlar ta'lim va tarbiya borasidagi funktsiyalarining muhim tarkibiy qismlaridir.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining ijtimoiy munosabatlar jarayonining faol ishtirokchilari bo'lishlariga erishishda ular tomonidan ijtimoiy-huquqiy me'yorlarning muvaffaqiyatli o'zlashtirilishi o'ziga xos ahamiyat kasb etadi. Shaxs hayoti bevosita jamiyatda, unda istiqomat qiladigan kishilar orasida kechadi. Jamiyat a'zolari o'rtasidagi shaxslararo aloqalarining samarali kechishi bevosita shaxsning ijtimoiy munosabatlar mazmuniga bog'liq. Ijtimoiy munosabatlar mazmuni esa, o'z navbatida, ijtimoiy-huquqiy me'yorlarning aniqlangani, jamiyat tomonidan qay darajada tan olingani hamda amaliy faoliyatda ularga rioya etilayotgani bilan belgilanadi[3].

Z.Freyd fikriga ko'ra, madaniyat o'zida boshqa mavjudotlardan yuqori bo'lgan insoniyatga xos hayotiy tajribalarni ifodalaydi. Insoniyat o'z tarixiy taraqqiyotida ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy sohalarida vorisiylik tamoyiliga asoslangan ulkan hayotiy tajribaga ega bo'ldi. To'plangan hayotiy tajribaning ajdodlar tomonidan avlodlarga uzatilishida ularning xulq-atvorini axloqiy jihatdan boshqarishga yo'naltirilgan ijtimoiy me'yorlar ham o'ziga xos o'rin tutadi.

Mustaqil O'zbekiston Respublikasida shakllanayotgan milliy istiqloq g'oyalari fuqarolarni Respublika Konstitutsiyasida ehtirol etilgan insonparvar, demokratik, huquqiy davlat va huquqiy jamiyatni barpo etishdek ezgu maqsad atrofida birlashtirishga xizmat qiladi. Har bir fuqaroning ijtimoiy-siyosiy, huquqiy faolligini yuzaga keltirish, huquqiy madaniyatini qaror toptirish - fuqarolik (huquqiy) jamiyatning asosiy talabi sanaladi.

Material va metod.

Nutq insonlargagina xos bo'lgan faoliyat turlaridan biri hisoblanadi. Faoliyat turi sifatida aniq maqsadga yo'naltirilgan nutq "kishilik taraqqiyoti tarixida yuzaga kelgan va o'zaro muomalani tashkil etish uchun zarur so'zlashuv ko'nikmalarining rivojlanishi natijasida mustahkamlangan" (Bol'shaya psixologicheskaya ensklopediya. – Moskva: Eksmo, 2007. – S. 396)[4]. Nutqning og'zaki va yozma shakllari mavjud bo'lib, kishilar o'rtasidagi ijtimoiy munosabatlar jarayonida asosan og'zaki nutqdan foydalaniladi. Insoniy faoliyatning ushbu turi "mavhum-mantiqiy fikrlash va ongning shakllanishiga xizmat qiladi. Nutq negizida kechadigan fikriy faoliyat jarayonida esa tasavvurning shakllanishi ro'y beradi... Nutqning hissiy imkoniyati tufayli inson u yoki bu voqea-hodisaga o'z munosabatini bildiradi" Bol'shaya psixologicheskaya ensklopediya. – Moskva: Eksmo, 2007. – S. 396) So'zlashish (suhbatlashish) jarayonida ikki yoki undan ortiq kishilarning bir-birlariga, atrof-muhitga, o'zlarini o'rab turgan ijtimoiy va moddiy borliqqa nisbatan munosabatlarini bildirishda muhim ahamiyat kasb etib, jamoatchilik tomonidan tan olingan me'yor (qoida)larga amal qilish har bir shaxs zimmasidagi burch sanaladi. Bu burchning to'la bajarilishi esa shaxs tomonidan so'zlashuv me'yorlarining puxta o'zlashtirilishini taqozo etadi. Shu bois oilada va ta'lim muassasalarida bolalarni yoshlikdan so'zlashish me'yorlari bilan tanishtirib borish muhim ijtimoiy-pedagogik vazifalardan biridir.

Tayyorlov guruhidagi bolalarda yosh xususiyatlariga

ko'ra "nutq zarur darajada o'sgan bo'lib, aktiv (faol) va passiv (sust) lug'ati ancha taraqqiy etganligi tufayli, tarbiyachi tushuntirishlarining ma'nosini yaxshi anglay oladi" (Pedagogika / Pedagogika institutlari uchun darslik. Akad. S.R.Rajabovning umumiy tahriri ostida. – Toshkent: "O'qituvchi", 1981. – 50-bet). Shu bois maktabgacha va kichik maktab yoshidagi bolalarga so'zlashuv (muomala) me'yorlari to'g'risida ma'lumotlarni berish orqali ularni atrof-dagilar bilan o'zaro muloqotni to'g'ri tashkil etish ko'nikma va malakalarini shakllantirishga e'tibor qaratish bu yo'lda pedagogik faoliyatni samarali olib borishda qiyinchilik va murakkabliklarni yuzaga keltirmaydi[5].

Natija.

Maktabgacha ta'lim yo'nalishidagi tayyorlov guruhi tarbiyalanuvchilari hamda kichik maktab yoshidagi bolalarda so'zlashuv me'yorlariga amal qilish ko'nikma hamda malakalarini shakllantirish quyidagi vazifalarni bajarish orqali ta'minlanadi:

1. Bolalarni "so'zlashish" hamda "muomala", shuningdek, "so'zlashish me'yorlari" ("muomala me'yorlari") kabi tushunchalar bilan tanishtirish.
2. Bolalarga so'zlashuv (muomala)ning, kishilar o'rtasida o'zaro munosabatlarni tashkil etishdagi ijtimoiy va shaxsiy ahamiyatini ko'rsatib berish.
3. Bolalarda so'zlashuv (muomala) me'yorlariga amal qilmaslikning salbiy oqibatlaridan xabardor qilish.
4. Bolalarni nutqiy murojaat turlari bilan yaqindan tanishtirish.
5. Bolalar tomonidan so'zlashuv (muomala)

me'yorlari to'g'risidagi tushunchalarning yetarlicha o'zlashtirilishi uchun sharoit yaratish.

6. Bolalarda ijtimoiy sub'ektlar (ota-onalar, oilaning boshqa a'zolari, o'qituvchilar, sinfdoshlar, tengdoshlar, shuningdek, ularning atrofidagi boshqa kishilar) bilan to'g'ri so'zlashish ko'nikmalarini shakllantirish.

Bolalarni "so'zlashish" hamda "muomala", shuningdek, "so'zlashish me'yorlari" ("muomala me'yorlari") kabi tushunchalar bilan tanishtirishda ularni quyidagi ma'lumotlar bilan tanishtirish maqsadga muvofiqdir:

"So'zlashish" – bolalar va kattalar tomonidan fikrning og'zaki bayon etilishi.

"Muomala" – bolalar va kattalarning bir-birlari bilan so'zlashuvi.

So'zlashish, muomala – bu ikki yoki undan bola yoki katta kishilar o'rtasida o'zaro aloqani yuzaga keltiradigan jarayon.

"So'zlashish me'yorlari" – bolalar yoki kattalar tomonidan fikr og'zaki bayon etilayotganda amal qilinishi zarur bo'lgan talablar.

"Muomala me'yorlari" – bolalar yoki kattalar bir-birlari bilan so'zlashayotganlarida amal qilindigan talablar.

So'zlashish orqali bolalar va kattalar bir-birlari bilan aloqa qiladilar, bir-birlarining holidan xabardor bo'ladilar. So'zlashish chog'ida bolalar yoki kattalarining orzu-istaklari, o'y-niyatlari, orzu-umidlari, intilishlari va maqsadlari to'g'risida ma'lumotlarga ega bo'linadi. Bolalar va kattalar so'zlashish orqali bir-birlariga yordam kerakligini anglaydilar va muhtojlarga yordam berishga shoshiladilar.

So'zlashish har bir bola yoki katta yoshli kishi uchun zarur. Chunki so'zlashish orqali atrofda sodir bo'layotgan voqea-hodisalardan xabar topiladi. Shu bilan birga so'zlashish natijasida turli ma'lumot, axborot va bilimlar o'zlashtiriladi[6].

Bolalarda so'zlashuv (muomala) me'yorlariga amal qilmaslikning salbiy oqibatlaridan xabardor qilish bo'yicha o'quvchilarning e'tiborlariga quyidagi ma'lumotlar havola etilishi mumkin:

Bolalar va kattalar bir-birlari bilan o'zaro so'zlashganlarida ma'lum qoidalarga amal qilishlari lozim. Agarda mavjud qoidalarga amal qilinmasa, quyidagi salbiy holatlar ro'y beradi:

- o'zini noqulay ahvolga qo'yish;
- suhbatdoshiga hurmatsizlik qilish;
- suhbatdoshining ko'nglini og'ritish;
- suhbatdoshlar o'rtasidagi do'stlik, o'rtoqlikka rahna solish;
- o'z fikrini yetarli bayon qila olmaslik;
- maqsadini suhbatdoshiga tushuntira olmaslik;
- qo'pol muomalasi yoki gaplari uchun suhbatdoshdan tanbeh eshitish;
- suhbatdoshida o'zi haqidagi noto'g'ri fikrning yuzaga kelishiga sababchi bo'lish;
- atrofda gilarining o'ziga bo'lgan hurmatini yo'qotish.

Bolalarga ular tomonidan so'zlashuv (muomala) me'yorlari to'g'risidagi tushunchalarning yetarlicha o'zlashtirilishi uchun sharoit yaratish ham muhim

talablardan biri sanaladi. Bu o'rinda ularning e'tiborlariga quyidagi ma'lumotlarni havola etish mumkin:

Suhbat mazmunidan kelib chiqqan holda so'zlashish turlicha namoyon bo'ladi. Ular quyidagichalardan iborat:

- 1) salomlashish;
- 2) tanishish;
- 3) iltimos qilish;
- 4) savol berish;
- 5) minnatdorchilik bildirish.

Salomlashish ikki kishining bir-biri bilan uchrashishi vaqtida bir-birlaridan hol-ahvol so'rash sanaladi. Salomlashish vaqtida suhbatdoshlarning yuzlari ochiq bo'lishi, tabassum qilishlari, bir-birlariga yaxshi niyatlarni ifodalovchi so'zlarni aytishlari talab qilinadi.

Shu bilan birga o'quvchilar salomlashishda quyidagi talablarga amal qilishlari lozim:

1) salomlashish so'zlari sifatida qabul qilingan so'z va iboralardan foydalanish:

- bunda agar o'rtoqlar bilan uchrashib qolinsa, u holda "Salom", "Yaxshimisiz?", "Ishlaring yaxshimi?" deb murojaat qilish;

- kattalar bilan uchrashilganda esa qo'lni o'ng ko'krak ustiga qo'shgan holda "Assalomu alaykum", "Ahovllaringiz yaxshimi?", "Sog'liqlaringiz yaxshimi?", "Charchamay yuribsizmi?" kabi iboralarni qo'llash maqsadga muvofiqdir.

2) salomlashish vaqtida qo'pol yoki jargon (buzib ishlatiladigan) so'zlarni qo'llamaslik yoki noma'qul harakatlarni qilmaslik:

- tengdoshlar, o'rtoqlar bilan uchrashganda "Privet", "Chao", "Somalaykum" (arabchadan tarjima qilinganda bu so'z "Sizga o'lim tilayman" ma'nosini anglatadi);

- o'rtoqlar bilan uchrashganda hech qanday so'zsiz, bugungi kunda urf bo'lganidek, o'zaro bosh urishtirish;

- o'rtoqlar bilan o'pib ko'rishmaslik.

Agarda o'zaro uchrashgan kishilar bir-birlariga notanish bo'lsalar, u holda suhbat tanishishdan boshlanadi. Tanishish chog'ida ham ma'lum talablarga rioya qilinishi shart. Shu sababli boshlang'ich sinf o'quvchilariga ham tanishish vaqtida amal qilinadigan qoidalar to'g'risida ma'lumot berish, ularda tanishish jarayonini to'g'ri uyushtirish ko'nikma-malakalarini shakllantirishga e'tibor qaratish lozim.

Bolalar asta-sekin tanishish chog'ida quyidagi iboralarini qo'llashga odatlanishlari kerak:

1. Siz bilan tanishishga ruxsat eting!
2. Siz bilan yaqindan tanishishni xohlardim!
3. Keling, tanishaylik!

So'zlashishda, odatda, biror-bir narsa yuzasidan iltimos qilishga ham to'g'ri keladi. Bu holda dastlab uzr so'rash kerak. Chunki murojaat qilinadigan kishi biror ish bilan mashg'ul bo'lishi yoki biror narsani o'ylayotgan bo'lishi mumkin. SHuning uchun "Uzr!", "Kechirasiz!", "Ruxsat bersangiz!" kabi so'zlar bilan murojaat qilib, keyingina, "Iltimos!", "Mumkin bo'lsa...", "Agar Sizga noqulay bo'lmasa...", "Agar Sizga qiyinchilik tug'dirmasa..." degan holda iltimos qilish zarur[7].

Suhbatlar chog'ida savol bilan murojaat qilishga

nisbatan ham talablar qo'yiladi. Bu talablar quyidagilardan iborat:

1) oilada, jamoa joylarida savol berishga to'g'ri kelsa yoki savol berish ehtiyoji tug'ilsa, u holda shunday yo'l tutiladi:

– dastlab uzr so'raladi;

– savol bilan murojaat qilinadi (savol bilan murojaat qilinganda "So'rasam mumkinmi?", "Bir savol bersam maylimi?", "Ayta olmaysizmi?", "Ko'rsatib yuborolmaysizmi?", "Marhamat qilib, menga aytsangiz!", "Tushuntirib qo'ya olmaysizmi?" kabi iboralardan foydalanish odob qoidalaridan sanaladi);

2) ta'lim muassasida dars vaqtida o'qituvchiga savol bilan murojaat qilishga to'g'ri kelsa, u holda quyidagicha yo'l tutish to'g'ridir:

– o'ng qo'l ko'tariladi;

– o'qituvchi ruxsat bergandan so'ng savol bilan murojaat qilinadi;

– bordi-yu, o'qituvchi savol berishga ruxsat bermasa, u holda dars tugashi kutib turiladi va mashg'ulot yakunida yoki mashg'ulot tugagandan keyin o'qituvchiga savol beriladi.

Belgilangan qoidaga muvofiq, dars vaqtida savol istalgan paytda berilmaydi, balki, o'qituvchining yoki so'zlayotgan o'quvchi so'zini tugatgandan keyin, yoki umuman, mashg'ulot tugagandan keyingina savol bilan murojaat qilish lozim[8]. Odatda o'qituvchilar mazuni tushuntirib bo'lganlaridan keyin o'quvchilardan "Savollar bormi" deb so'rashadi. Shu vaqtda o'quvchi o'zini qiziqtirayotgan savolni berishi mumkin.

So'zlashish jarayonida, shuningdek, suhbatdoshga minnatdorchilik bildirishga ham to'g'ri keladi. Bunda ham muayyan qoida (talab)larga rioya qilish kerak. Ya'ni:

1) ochiq so'z, salgina tabassum qilish;

2) umumiy axloqiy me'yorlardan kelib chiqqan holda ma'lum so'zlarni qo'llash (bunda "Rahmat", "Tashakkur", "Minnatdorman", "Sog' bo'ling!"),

"Uzoq umr ko'ring!", "Ishlaringiz o'ngidan kelsin!", "Kuningiz xayrli o'tsin!", "Omadingizni bersin!" kabi so'z va iboralardan foydalanish mumkin).

So'zlashish me'yorlariga ko'ra suhbat chog'ida suhbatdoshga to'g'ri murojaat qilish ham muhim hisoblanadi. Suhbatlar chog'ida odatda suhbatdoshga "Sen" yoki "Siz" deb murojaat qilinadi. Bunda suhbatdoshning yoshi va o'ziga qay darajada yaqinligi inobatga olinadi. O'zbek xalqida tengdoshlarga nisbatan "Sen", katta yoshdagilarga nisbatan esa "Siz" deb murojaat qilinadi.

Munozara

Tashkil etilayotgan suhbatning suhbatdoshlar uchun samarali bo'lishi uchun yana bir qoidaga amal qilish zarur. Bu suhbat vaqtida suhbatdoshning ismini aytishdir. Odatda, bolalar va yoshlar suhbatdoshlariga ularning ismlarini to'liq yoki qisqartirilgan holda aytib murojaat qilishadi. Milliy qadriyatlarimizga ko'ra inson ismini to'liq aytish talab etiladi. Islom ta'limoti g'oyalarini ifoda etuvchi manbalar va zamonaviy psixologik tadqiqotlarning natijalariga ko'ra har bir so'zda o'ziga xos quvvat mavjudligi aniqlangan. Shu sababli, har bir kishiga o'z ismini eshitish yoqimli tuyuladi. Ismni qisqartirib yoki buzib aytish odobsizlik hisoblanadi.

Xulosa.

Shunday qilib, so'zlashish (suhbatlashish) ikki yoki undan ortiq kishilarning bir-birlariga, atrof-muhitga, o'zlarini o'rab turgan ijtimoiy va moddiy borliqqa nisbatan munosabatlarini bildirish jarayoni sanaladi. Kishilar o'zaro so'zlashish (suhbatlashish) vaqtida jamoatchilik tomonidan tan olingan me'yor (qoida)larga amal qiladilar. Shu sababli maktabgacha ta'limning tayyorlov guruhlaridagi tarbiyalanuvchilarni va boshlang'ich sinf o'quvchilarini so'zlashish me'yorlaridan xabardor qilishga alohida e'tibor qaratish lozim.

Adabiyotlar

1. Jamiyatda huquqiy madaniyatni yuksaltirish konseptsiyasi / O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 9 yanvardagi "Jamiyatda huquqiy ong va huquqiy madaniyatni yuksaltirish tizimini tubdan takomillashtirish to'g'risida"gi PF-5618-son farmoni, 1-ilova.

2. N. Ismatova va b. Tarbiya: 1-sinf o'quvchilari uchun darslik. 1-nashr. -T.: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2020. - 64 b.

3. N. Ismatova va b. Tarbiya: 2-sinf o'quvchilari uchun darslik. 1-nashr. -T.: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2020. - 80 b.

4. N. Ismatova va b. Tarbiya: 3-sinf o'quvchilari uchun darslik. 1-nashr. -T.: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2020. - 80 b.

5. Абдуллаева Ш. Педагогические технологии развития познавательных творческих способностей учащихся младших классов. Дисс. канд. пед. наук - Т.: 2005. - 175 стр.

6. Adizov B.R. Boshlang'ich ta'limni ijodiy tashkil etishning nazariy asoslari: Ped.fan.nomz.... diss. - T.: 2002. - 276 b.

7. Jumaev M.E. O'quv jarayonida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining pedagogik madaniyatini tarbiyalash: Ped. fanl. nomz. ... diss. avtoref. - T.: 2021. - 214 b.

8. Inoyatova M.E. Uzbek alifbe darsliklarining tarixiy taraqqiyoti bosqichlari va didaktik asoslari: Ped. fanl. nomz. ... diss. avtoref. - T.: 2006. - 23 b.

9. Nazarova X.P. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining kommunikativ savodxonligini tahminlashning didaktik asoslari: Ped. fanl. nomz. ... diss. -T.: 1999. - 245 b.